Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (treće vijeće)

14. ožujka 2019.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Direktiva 93/13/EEZ – Članak 1. stavak 2. – Članak 6. stavak 1. – Ugovor o kreditu izražen u stranoj valuti – Tečajna razlika – Zamjena odredbe proglašene ništavom zakonskom odredbom – Tečajni rizik – Održavanje valjanosti ugovora nakon uklanjanja nepoštene odredbe – Nacionalni sustav ujednačenog tumačenja prava”

U predmetu C-118/17,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Budai Központi Kerületi Bíróság (Središnji sud gradskih četvrti u Budimu, Mađarska), odlukom od 9. siječnja 2017., koju je Sud zaprimio 7. ožujka 2017., u postupku

Zsuzsanna Dunai

protiv

ERSTE Bank Hungary Zrt,

SUD (treće vijeće),

u sastavu: A. Prechal (izvjestiteljica), predsjednica vijeća, F. Biltgen, J. Malenovský, C. G. Fernlund i L. S. Rossi, suci,

nezavisni odvjetnik: N. Wahl,

tajnik: A. Calot Escobar,

uzimajući u obzir pisani postupak,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za ERSTE Bank Hungary Zrt, T. Kende, ügyvéd,

– za španjolsku vladu, M. Z. Fehér, u svojstvu agenta,

– za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,

– za Europsku komisiju, A. Tokár i A. Cleenewerck de Crayencour, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 15. studenoga 2018.,

* Jezik postupka: mađarski

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje točke 3. izreke presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282) o nadležnosti dodijeljenoj Europskoj uniji kako bi se osigurala visoka razina zaštite potrošača kao i temeljnih načela prava Unije o jednakosti pred zakonom, nediskriminaciji, djelotvornoj sudskoj zaštiti i poštenom suđenju.

2 Taj je zahtjev podnesen u okviru spora između Zsuzsanne Dunai i ERSTE Bank Hungary Zrt (u daljnjem tekstu: banka) povodom navodno nepoštene ugovorne odredbe koja predviđa da se tečaj primjenjiv prilikom isplate zajma u stranoj valuti temelji na kupovnom tečaju koji koristi banka, dok se tečaj primjenjiv kod vraćanja temelji na prodajnom tečaju.

Pravni okvir

Pravo Unije

Direktiva 93/13/EEZ

3 U trinaestoj i dvadeset i prvoj uvodnoj izjavi Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.) stoji:

„budući da se pretpostavlja da zakonske ili regulatorne odredbe država članica kojima se izravno ili neizravno utvrđuju uvjeti potrošačkih ugovora ne sadrže nepoštene odredbe; budući da se ne čini potrebnim da budu podložni oni uvjeti koji odražavaju obvezne zakonske ili regulatorne odredbe i načela ili odredbe međunarodnih konvencija u kojima su države članice ili Zajednica stranke; budući da se u tom pogledu izrazom iz članka 1. stavka 2. koji glasi ‚obveznih zakonskih ili regulatornih odredaba' obuhvaćaju i propisi koji se u skladu sa zakonom primjenjuju na ugovorne stranke ako nisu utvrđena nikakva drukčija rješenja;

[…]

budući da bi države članice trebale osigurati da u ugovorima koje prodavatelj robe ili pružatelj usluga sklapa s potrošačima nema nepoštenih odredaba te da, ako se takve odredbe ipak upotrijebe, one potrošača ne obvezuju, i da u takvim uvjetima ugovor nastavi obvezivati strane ako je u stanju i dalje važiti bez tih nepoštenih odredaba."

4 Člankom 1. stavkom 2. te direktive predviđeno je:

„Ugovorne odredbe koje su odraz obaveznih zakonskih ili regulatornih odredaba i odredaba ili načela međunarodnih konvencija u kojima su države članice ili Zajednica stranke, posebno u području prijevoza, ne podliježu odredbama ove Direktive."

5 Članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 određuje:

„Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlih iz ugovora."

6 U skladu s člankom 4. navedene direktive:

„1. Ne dovodeći u pitanje članak 7., nepoštenost ugovorne odredbe procjenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vrijeme kada je ugovor sklopljen, sve popratne okolnosti sklapanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on ovisi.

2. Procjena o tome jesu li neke odredbe nepoštene ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene."

7 Članak 6. stavak 1. iste direktive glasi:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba."

8 U skladu s člankom 7. stavkom 1. Direktive 93/13:

„U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koji prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima."

Mađarsko pravo

Temeljni zakon

9 Članak 25. stavak 3. Alaptörvénya (Temeljni zakon) glasi:

„Kúria (Vrhovni sud, Mađarska) osigurava […] ujednačenost primjene prava koju izvršavaju sudovi i donosi odluke u interesu ujednačenog tumačenja odredbi prava koje se nalažu sudovima."

Zakon DH 1

10 U skladu s člankom 1. stavkom 1. Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. Törvény (Zakon br. XXXVIII iz 2014. o uređenju posebnih pitanja povezanih s odlukom Kúrije (Vrhovni sud) o ujednačavanju prava o ugovorima o zajmu sklopljenima između financijskih institucija i potrošača; u daljnjem tekstu: Zakon DH 1):

„Ovaj se zakon primjenjuje na ugovore o potrošačkom zajmu sklopljene između 1. svibnja 2004. i datuma stupanja na snagu ovog zakona. Za potrebe primjene ovog zakona, pojam ugovor o potrošačkom zajmu obuhvaća sve ugovore o kreditu ili zajmu koji se temelje na stranoj valuti (ugovori povezani sa stranom valutom ili u njoj izraženi, a otplaćuju se u mađarskim forintama) ili mađarskim forintama, i sve ugovore o financijskom leasingu sklopljene između financijske institucije i potrošača ako uključuju standardne ugovorne odredbe ili bilo koje ugovorne odredbe o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori, a sadržavaju klauzulu iz članka 3. stavka 1. ili članka 4. stavka 1."

11 Članak 3. stavci 1. i 2. Zakona DH 1 određuju:

„1. Ništetne su odredbe ugovora o potrošačkom zajmu, osim odredbi koje su pojedinačno dogovorene, kojima kreditna institucija predviđa da se pri isplati novčanog iznosa radi kupnje predmeta zajma ili financijskog leasinga primjenjuje kupovni valutni tečaj, a da se prilikom otplate duga primjenjuje prodajni tečaj ili tečaj različit od onog koji je vrijedio na dan isplate sredstava.

2. Umjesto ništetne odredbe navedene u stavku 1., ne dovodeći u pitanje odredbe iz stavka 3., na isplatu i otplatu zajma (uključujući otplatu obroka i svih troškova, naknada i provizija izraženih u stranim valutama) primjenjuje se službeni tečaj koji je za dotičnu stranu valutu odredila Mađarska narodna banka."

12 Članak 4. navedenog zakona određuje:

„1. U slučaju ugovora o potrošačkom zajmu koji uključuje pravo jednostrane izmjene ugovora, odredbe tog ugovora – osim onih koje su pojedinačno dogovorene – koje dopuštaju jednostrano povećanje kamatne stope ili jednostrano povećanje troškova i provizija smatraju se nepoštenima. […]

2. Ugovorne odredbe navedene u stavku 1. ništetne su ako kreditna institucija nije pokrenula građanski postupak ili ako je sud odbio tužbu ili obustavio razmatranje predmeta, osim ako je u pogledu dotičnih ugovornih odredbi moguće pokrenuti postupak, ali taj postupak nije pokrenut ili, ako je pokrenut, sud nije ugovornu odredbu proglasio ništetnom u smislu stavka 2.a.

2.a Ugovorna odredba u smislu stavka 1. ništava je ako ju je sud utvrdio ništavom na temelju posebnog zakona o poravnanju računa u postupcima koje nadzorno tijelo pokreće u javnom interesu.

3. U slučajevima iz stavaka 2. i 2.a kreditna institucija poravnava račune s potrošačem u skladu s posebnim zakonom."

Zakon DH 2

13 Članak 37. stavak 1. Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Zakon br. XL iz 2014. o odredbama o poravnanju računa iz Zakona br. XXXVIII iz 2014. kojim se uređuju posebna pitanja povezana s odlukom Kúrije (Vrhovni sud) o usklađivanju sudske prakse o ugovorima o zajmu sklopljenima između kreditnih institucija i potrošača, i nekim drugim odredbama; u daljnjem tekstu: Zakon DH 2) glasi:

„U pogledu ugovora koji ulaze u područje primjene ovog zakona, stranke mogu od suda zatražiti da ugovor ili određene ugovorne odredbe proglasi nevaljanima (‚djelomična nevaljanost') – neovisno o razlozima takve nevaljanosti – samo ako podnesu zahtjev da se utvrde pravne posljedice nevaljanosti, odnosno da se proglasi da je ugovor valjan do trenutka donošenja presude ili da se priznaju učinci koje on do tada proizvede. Ako ne podnesu takav zahtjev – i nakon što im je prilika da isprave taj nedostatak pružena, ali nije iskorištena – sud ne može odlučivati o biti spora. Ako stranke podnesu zahtjev za utvrđivanje pravnih posljedica potpune ili djelomične nevaljanosti, one također moraju istaknuti koje pravne posljedice sud mora primijeniti. Što se tiče primjene pravnih posljedica, stranke moraju podnijeti izričit, kvantitativno definiran, zahtjev koji uključuje i poravnanje računa među njima."

Zakon DH 3

14 U skladu s člankom 10. az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Zakon br. LXXVII iz 2014. o uređenju pitanja povezanih s promjenom strane valute u kojoj su izraženi ugovori o potrošačkom zajmu i s pravilima o kamatama, u daljnjem tekstu: Zakon DH 3):

„Što se tiče ugovora o zajmu u stranoj valuti i ugovora o zajmu koji se temelje na stranoj valuti, koji su osigurani hipotekom, kreditna institucija kojoj se dug mora vratiti obvezna je, u roku koji je Zakonom [DH 2] predviđen za ispunjenje obveze obračuna, ukupni postojeći dug na temelju navedenih ugovora ili ukupni postojeći dug koji iz njih proizlazi, kako je utvrđen na temelju obračuna obavljenog u skladu sa Zakonom [DH 2] – uključujući kamate, troškove, naknade i provizije izražene u stranim valutama – konvertirati u zajam u mađarskim forintama (HUF). Prilikom te konverzije primjenjuje se jedna od sljedećih dviju vrijednosti:

(a) prosječni tečaj odnosne strane valute koji je Mađarska narodna banka službeno odredila u razdoblju od 16. lipnja 2014. do 7. studenoga 2014.; ili

(b) tečaj odnosne strane valute koji je Mađarska narodna banka službeno odredila 7. studenoga 2014.;

ovisno o tome koja je od njih povoljnija za potrošača na referentni datum.”

15 Članak 15/A navedenog zakona predviđa:

„1. U tekućim postupcima proglašenja nevaljanosti (ili djelomične nevaljanosti) ugovora o potrošačkom zajmu ili utvrđivanja pravnih posljedica nevaljanosti, odredbe ovog zakona o konverziji u mađarske forinte (HUF) primjenjuju se i na iznos potrošačeva duga koji proizlazi iz ugovora o potrošačkom zajmu u stranoj valuti ili ugovora o potrošačkom zajmu koji se temelji na stranoj valuti i koji je utvrđen na temelju obračuna izvršenog u skladu sa Zakonom [DH 2].

2. Iznos duga koji je potrošač vratio prije donošenja presude smanjuje iznos potrošačeva duga izražen u forintama na referentni datum za poravnanje računa.

3. Kada se ugovor o potrošačkom zajmu proglasi valjanim, u skladu s odredbama ovog zakona moraju se utvrditi ugovorna prava i obveze stranaka koje proizlaze iz obračuna obavljenog u skladu sa Zakonom [DH 2].”

Zakon Hpt

16 Člankom 213. stavkom 1. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról (Zakon br. CXII iz 1996. o kreditnim institucijama i financijskim društvima; u daljnjem tekstu: Zakon Hpt) određuje se:

„Ništetan je svaki ugovor o potrošačkom zajmu ili stambenom kreditu u kojem se ne navode

[…]

(c) ukupni iznos troškova povezanih s ugovorom, uključujući kamate, povezane troškove, kao i njihovu godišnju vrijednost, izraženu u postocima,

[…].”

Glavni postupak i prethodna pitanja

17 Z. Dunai sklopila je s bankom 24. svibnja 2007. ugovor o zajmu izražen u švicarskim francima (CHF), dok je prema odredbama istog ugovora, zajam trebao biti isplaćen u mađarskim forintama (HUF), primjenom tečaja CHF-HUF utemeljenog na kupovnom tečaju banke na taj dan, što je rezultiralo isplatom od 14 734 000 HUF, pri čemu je iznos zajma u švicarskim francima bio 115 573 CHF. Navedenim ugovorom također je bilo predviđeno da se zajam otplaćuje u mađarskim forintama, pri čemu je primjenjivi tečaj ipak bio prodajni tečaj banke.

18 Rizik promjene tečaja, povezan s promjenama predmetnih deviznih tečajeva, koji se u ovom slučaju sastoji od snažne deprecijacije mađarske forinte u odnosu na švicarski franak, snosila je Z. Dunai.

19 Budući da su stranke u glavnom postupku sklopile navedeni ugovor javnobilježničkim aktom, već u slučaju da dužnik ne ispuni obveze taj ugovor postaje izvršiv, bez ikakvog postupka pred mađarskim sudom.

20 Javni bilježnik naložio je 12. travnja 2016., na zahtjev banke, izvršenje ugovora. Z. Dunai podnijela je pred sudom koji je uputio zahtjev prigovor protiv tog izvršenja pozivajući se na ništetnost ugovora jer se u njemu ne precizira tečajna razlika primjenjivog prilikom isplate sredstava i tečaja primjenjivog prilikom otplate, čime se povređuje članak 213. stavak 1. točka (c) Zakona Hpt.

21 Banka je zatražila odbijanje tog prigovora.

22 Sud koji je uputio zahtjev navodi da je mađarski zakonodavac tijekom 2014. donio više zakona o ugovorima o zajmu izraženima u stranoj valuti i kojima se provodi odluka Kúrije (Vrhovni sud) donesena u interesu ujednačenog tumačenja građanskog prava, na temelju članka 25. stavka 3. Temeljnog zakona, nakon objave presude od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Kúria (Vrhovni sud) tom je odlukom, među ostalim, ocijenila ništetnima odredbe, kao što je ona umetnuta u ugovor o zajmu u glavnom postupku, prema kojima se prilikom isplate sredstava primjenjuje kupovni tečaj, dok se za otplatu primjenjuje prodajni tečaj.

23 Prema sudu koji je uputio zahtjev, navedenim je zakonima, koji su primjenjivi na glavni postupak, predviđeno među ostalim da se iz takvih ugovora uklanjaju odredbe koje banci omogućuju da određuju vlastite kupovne i prodajne tečajeve stranih valuta, kao i da se te odredbe zamijene službenim tečajem koji je za odgovarajuću stranu valutu odredila Mađarska narodna banka. Ta intervencija zakonodavca imala je za posljedicu uklanjanje razlike između različitih kupovnih i prodajnih tečajeva.

24 Sud koji je uputio zahtjev navodi da sud pred kojim je pokrenut postupak zbog te zakonodavne intervencije više ne može utvrditi nevaljanost ugovora o zajmu izraženog u stranoj valuti jer je njome uklonjena situacija koja je uzrokovala razlog nevaljanosti, što stoga dovodi do valjanosti ugovora, a prema tome i obveze potrošača da snosi financijski teret koji proizlazi iz rizika promjene tečaja. Budući da se potrošač htio osloboditi upravo te obveze time što je podnio prigovor protiv banke, bilo bi protivno njegovim interesima da sud koji je uputio zahtjev navedeni ugovor proglasi valjanim.

25 Prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, očito je da je mađarski zakonodavac izričito izmijenio sadržaj ugovorâ o zajmu na način koji utječe na odluke sudova pred kojima se pokreću postupci, i to u korist banaka. Pita se je li to stanje u skladu s tumačenjem koje je Sud dao u pogledu članka 6. stavka 1. Direktive 93/13.

26 Kada je riječ o odlukama koje Kúria (Vrhovni sud) može donijeti u svrhu ujednačenog tumačenja građanskog prava, među kojima je osobito odluka br. 6/2013 PJE od 16. prosinca 2013., koje prema sudu koji je uputio zahtjev nalažu da se ugovori o zajmu poput onog u glavnom postupku smatraju valjanima, taj sud navodi da kada Kúrija (Vrhovni sud) donosi te odluke nije osigurano ni pravno

sredstvo pred sudom koji je nadležan na temelju zakona ni poštovanje zahtjeva pravičnog postupka. No, iako postupak koji u tu svrhu treba provoditi nije kontradiktoran, navedene odluke bile bi obvezujuće za sudove pred kojima su pokrenuti parnični postupci kontradiktorne prirode.

27 Sud koji je uputio zahtjev u tom kontekstu upućuje na točke 69. do 75. mišljenja o Zakonu br. CLXII iz 2011. o pravnom položaju i plaći sudaca i Zakonu br. CLXI iz 2011. o ustrojstvu i upravljanju sudovima u Mađarskoj koje je Venecijanska komisija donijela tijekom 90. plenarnog zasjedanja, koje se održalo u Veneciji, 16. i 17. ožujka 2012., iz kojeg proizlazi da su odluke koje su u Mađarskoj donesene na temelju takozvanog postupka „ujednačavanja” sporne s gledišta temeljnih prava.

28 U tim je okolnostima Budai Központi Kerületi Bíróság (Središnji sud gradske četvrti u Budimu, Mađarska) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„ 1. Treba li točku 3. [izreke] presude [od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, (C-26/13, EU:C:2014:282)] shvatiti na način da nacionalni sud može otkloniti ništetnost odredbe ugovora sklopljenog između poslovnog subjekta i potrošača i u slučaju kada bi održavanje valjanosti ugovora bilo protivno ekonomskim interesima potrošača?

2. Je li u skladu s nadležnošću dodijeljenom Europskoj uniji u svrhu osiguranja visoke razine zaštite potrošača i s temeljnim načelima prava Unije jednakosti pred zakonom, nediskriminacije, djelotvorne sudske zaštite i poštenog suđenja kada parlament države članice zakonski izmijeni ugovore privatnog prava obuhvaćene istom kategorijom i koji su sklopljeni između poslovnog subjekta i potrošača?

3. U slučaju potvrdnog odgovora na prethodno pitanje, je li u skladu s nadležnošću dodijeljenom Europskoj uniji u svrhu osiguranja visoke razine potrošača i s temeljnim načelima prava Unije jednakosti pred zakonom, nediskriminacije, djelotvorne sudske zaštite i poštenog suđenja kada parlament države članice zakonom izmijeni različite dijelove ugovora o zajmu izražene u stranoj valuti kako bi pravno zaštitio potrošače – ali koji dovodi do učinka protivnog legitimnim interesima zaštite potrošača jer ugovor o zajmu ostaje valjan nakon izmjena i zato što je potrošač i dalje obvezan snositi tečajni rizik?

4. Što se tiče sadržaja ugovora sklopljenih između poslovnog subjekta i potrošača, je li u skladu s nadležnošću dodijeljenom Europskoj uniji u svrhu osiguranja visoke razine zaštite potrošača i s temeljnim načelima prava Unije djelotvorne sudske zaštite i poštenog suđenja u pogledu svih građanskopravnih pitanja kada vijeće za ujednačavanje prakse vrhovnog pravosudnog tijela neke države članice usmjerava sudsku praksu suda pred kojim se vodi postupak ‚odlukama donesenima u interesu ujednačenog tumačenja odredbi prava’?

5. U slučaju potvrdnog odgovora na prethodno pitanje, je li u skladu s nadležnošću dodijeljenom Europskoj uniji u svrhu osiguranja visoke razine zaštite potrošača i s temeljnim načelima prava Unije djelotvorne sudske zaštite i poštenog suđenja u pogledu svih građanskopravnih pitanja kada vijeće za ujednačavanje prakse vrhovnog pravosudnog tijela neke države članice usmjerava sudsku praksu suda pred kojim se vodi postupak ‚odlukama donesenima u interesu ujednačenog tumačenja odredbi prava’ ako se imenovanje članova vijeća za ujednačavanje ne izvršava na transparentan način u skladu s prethodno utvrđenim pravilima, ako postupak pred navedenim vijećem nije javan i ako nije moguće naknadno izvršiti uvid u taj postupak, to jest u korištena stručna mišljenja i djela doktrine odnosno u način glasovanja njegovih članova (je li bilo suglasno ili su postojala izdvojena mišljenja)?”

Postupak pred Sudom

29 Aktom podnesenim Sudu 30. siječnja 2019., Z. Dunai zatražila je da se naloži ponovno otvaranje usmenog dijela postupka.

30 U prilog tom zahtjevu ističe u biti da je nezavisni odvjetnik u svojem mišljenju izrazio sumnje o preciznom značenju četvrtog i petog pitanja, koja se odnose na odluke koje je donijela Kúria (Vrhovni sud), u interesu ujednačenog tumačenja pravnih odredbi. U tom pogledu, Z. Dunai smatra da je potrebno Sudu pružiti tumačenje elemenata čije je poznavanje prema njezinu mišljenju neophodno kako bi Sud shvatio stvarni značaj navedenih pitanja, koji se odnosi osobito na činjenicu da mađarski sudovi nemaju nikakvu obvezu, ni u praksi ni prema pravilu nacionalnog prava, ne uzeti u obzir odluku donesenu u interesu ujednačenog tumačenja prava kada je ona protivna pravu Unije.

31 Sud može, prema članku 83. svojeg Poslovnika, nakon što je saslušao nezavisnog odvjetnika, odrediti ponovno otvaranje usmenog dijela postupka, osobito ako smatra da stvar nije dovoljno razjašnjena, ili ako stranka iznese, po zatvaranju ovog dijela postupka, novu činjenicu koja je takve prirode da ima odlučujući utjecaj na odluku Suda, ili pak ako je u predmetu potrebno odlučiti na temelju argumenta o kojem se nije raspravljalo među strankama ili zainteresiranim osobama iz članka 23. Statuta Suda Europske unije.

32 U ovom slučaju Sud smatra, nakon što je saslušao nezavisnog odvjetnika, da raspolaže svim elementima potrebnima za donošenje odluke. Nadalje, ističe da elementi koje iznosi Z. Dunai nisu nove činjenice u smislu članka 83. Poslovnika Suda.

33 U tim okolnostima, nema potrebe za ponovnim otvaranjem usmenog dijela postupka.

O prethodnim pitanjima

Prvo, drugo i treće pitanje

34 S prva tri pitanja koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita, treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da mu je protivno nacionalno zakonodavstvo koje sudu pred kojim se vodi postupak ne dopušta prihvatiti zahtjev za poništenje ugovora o zajmu izraženog u stranoj valuti, koji se temelji na nepoštenosti odredbe ugovora koja potrošaču nameće troškove povezane s tečajnom razlikom između prodajnog tečaja i kupovnog tečaja dotične valute, iako taj sud smatra da bi održavanje ugovora bilo protivno interesima potrošača, koji nastavlja naime snositi tečajni rizik, koji čini financijski teret koji se odnosi na eventualno smanjenje tečaja nacionalne valute, koja služi kao valuta plaćanja, u odnosu na stranu valutu u kojoj zajam mora biti vraćen.

35 Uvodno valja pojasniti da, iako prvo drugo i treće pitanje upućuju samo na odredbu koja se odnosi na tečajnu razliku kao nepoštenu odredbu koja, prema mišljenju tužitelja u glavnom postupku, opravdava poništenje ugovora o zajmu, iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da se na nepoštenost te odredbe poziva kako bi se oslobodilo tečajnog rizika. Ne može se isključiti, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točki 57. svojeg mišljenja, da je u glavnom postupku pitanje koje se odnosi na primjenu odredbe koja se odnosi na tečajni rizik uvijek mjerodavno, tim više što sud koji je uputio zahtjev može biti pozvan ocijeniti po službenoj dužnosti nepoštenost takve odredbe (vidjeti u tom smislu presudu od 7. kolovoza 2018., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, t. 53. i navedenu sudsku praksu). Stoga, kako bi se nacionalnom sudu dalo koristan odgovor koji mu omogućava donijeti odluku u sporu koji se pred njim vodi, na prva tri pitanja valja odgovoriti također iz perspektive ispitivanja zahtjeva za poništenje ugovora o zajmu, poput onog u glavnom postupku, koji se temelji na nepoštenoj naravi odredbe o tečajnom riziku.

36 U tom pogledu kao prvo, s obzirom na to da se radi o tečajnoj razlici koja je predmet glavnog postupka, iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da zakonodavstvo iz prva tri pitanja obuhvaća zakone DH 1, DH 2 i DH 3, kako su izloženi u točkama 9. do 14. ove presude, koji su bili doneseni nakon sklapanja ugovora o zajmu, koje pokrivaju u svrhu provedbe odluke Kúrije (Vrhovni sud) donesene nakon presude od 30. travnja 2014. Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Ti zakoni osobito kvalificiraju kao nepoštene i ništave odredbe koje se odnose na tečajnu razliku umetnute u ugovore o zajmu kako su definirani u navedenim zakonima, s retroaktivnim učinkom zamjenjuju te odredbe odredbama koje primjenjuju službeni tečaj koji je za odgovarajuću stranu valutu odredila Mađarska narodna banka, i s budućim učinkom konvertiraju iznos zajma koji je preostao u zajam u nacionalnoj valuti.

37 Što se potonjih odredbi tiče, koje su na temelju navedenih zakona retroaktivno postale sastavni dio predmetnih ugovora o zajmu, Sud je ocijenio u točkama 62. do 64. svoje presude od 20. rujna 2018., OTP Bank i OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), da takve odredbe, koje su odraz prisilnih zakonskih odredbi, ne mogu biti obuhvaćene područjem primjene Direktive 93/13, jer se ta direktiva na temelju članka 1. stavka 2., ne primjenjuje na uvjete iz ugovora između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača koji su određeni nacionalnim propisom.

38 Međutim, tri prethodna pitanja ne odnose se na ugovorne odredbe umetnute naknadno navedenim zakonom u ugovore o zajmu kao takve, nego na utjecaj tog zakona na jamstva zaštite koja proizlaze iz članka 6. stavka 1. Direktive 93/13, u vezi s odredbom koja se odnosi na tečajnu razliku koja se prvotno nalazila u predmetnim ugovorima o zajmu.

39 U tom pogledu, valja podsjetiti da navedeni članak 6. stavak 1. zahtijeva da države članice predvide da nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, i da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.

40 Iako je mađarski zakonodavac ispravio probleme povezane s praksom kreditnih ustanova, koja se sastoji od sklapanja ugovora o zajmu s odredbama o tečajnoj razlici, mijenjajući te odredbe zakonskim putem i održavajući istovremeno valjanost ugovora o zajmu, takav pristup odgovara cilju zakonodavca Unije u okviru Direktive 93/13, a osobito njezina članka 6. stavka 1. Naime, taj cilj se sastoji od uspostavljanja ravnoteže između strana održavajući u načelu valjanost ugovora kao cjeline, a ne u utvrđenju nevaljanim ugovora koji sadržavaju nepoštene odredbe (vidjeti, u tom smislu, presudu od 15. ožujka 2012. Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, t. 31.).

41 Međutim, kada je riječ o tom članku 6. stavku 1. Sud je također presudio da ga se mora tumačiti na način da se ugovornu odredbu koja je proglašena nepoštenom mora smatrati načelno, kao da nikada nije postojala, tako da ne može imati učinak u odnosu na potrošača, s posljedicom ponovne uspostave pravne i činjenične situacije u kojoj bi se potrošač nalazio kada navedena odredba ne bi postojala (vidjeti u tom smislu presudu od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 61.).

42 Iako članak 7. stavak 1. Direktive 93/13 ne sprečava države članice da zakonom prekinu korištenje nepoštenih odredbi u ugovorima koje trgovci sklapaju s potrošačima, ipak zakonodavac mora u tom kontekstu poštovati zahtjeve koji proizlaze iz članka 6. stavka 1. iste direktive.

43 Naime, činjenica da su određene ugovorne odredbe putem zakona bile proglašene nepoštenima i ništavima te zamijenjene novim odredbama, kako bi se održao predmetni ugovor, ne može imati za učinak smanjenje zaštite zajamčene potrošačima, kako je navedeno u točki 40. ove presude.

44 U ovom slučaju, iako tužba Z. Dunai potječe iz odredbe koja se odnosi na tečajnu razliku koja se prvotno nalazila u ugovoru o zajmu sklopljenim s bankom, na sudu koji je uputio zahtjev je da provjeri je li navedeni nacionalni zakon, kojim su proglašene nepoštenima takve odredbe, omogućio ponovnu uspostavu, pravno i činjenično, situacije u kojoj bi se Z. Dunai nalazila da takva nepoštena

odredba nije postojala, osobito uspostavom prava na povrat koristi koje je trgovac neopravdano stekao na njezinu štetu, na temelju navedene nepoštene odredbe (vidjeti u tom smislu presudu od 31. svibnja 2018., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, t. 53.).

45 Slijedi da se nacionalni zakon, koji suca pred kojim se vodi postupak sprečava da prihvati zahtjev za poništenje ugovora o zajmu koji se temelji na nepoštenosti ugovorne odredbe o tečajnoj razlici, poput one u glavnom postupku, ne protivi članku 6. stavku 1. Direktive 93/13, pod uvjetom da utvrđenje nepoštenosti takve odredbe omogućava ponovno uspostaviti pravnu i činjeničnu situaciju u kojoj bi se potrošač nalazio da ta nepoštena odredba nije postojala.

46 Kao drugo, kada je riječ o odredbama o tečajnom riziku, osobito valja istaknuti da je, kao prvo, Sud već ocijenio u točkama 65. do 67. presude od 20. rujna 2018., OTP Bank i OTP Faktoring (C-51/17, EU:C:2018:750), da razmatranja iz točke 36. ove presude, ne znače da su takve odredbe u cijelosti također isključene iz područja primjene Direktive 93/13, jer se izmjenama koje proizlaze iz članka 3. stavka 2. Zakona DH 1 i iz članka 10. Zakona DH 3 nije namjeravalo urediti cjelokupno pitanje tečajnog rizika što se tiče razdoblja između datuma sklapanja predmetnog ugovora o zajmu i onog njegove konverzije u mađarske forinte na temelju Zakona DH 3.

47 Čini se međutim da sud koji je uputio zahtjev polazi od premise da ne može poništiti predmetni ugovor o zajmu iz glavnog postupka, na temelju odredbi zakona DH 1, DH 2 i DH 3, kada bi se pokazala nepoštenost odredbe koja se odnosi na tečajni rizik, te se pita o tome je li takva nemogućnost sukladna članku 6. stavku 1. Direktive 93/13.

48 U tom pogledu, valja podsjetiti, kao drugo, da kada je riječ o ugovornim odredbama koje se odnose na tečajni rizik, iz sudske prakse Suda proizlazi da su takve odredbe, koje definiraju glavni predmet ugovora o zajmu, obuhvaćene člankom 4. stavkom 2. Direktive 93/13, pri čemu se neće ocjenjivati njihova nepoštenost samo ako nacionalni sud smatra, na pojedinačnoj osnovi, da ih je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sastavio jasno i razumljivo (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2018., OTP Bank i OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, t. 68. i navedenu sudsku praksu).

49 Ako, kao treće, sud koji je uputio zahtjev smatra da odredba o tečajnom riziku, koja je predmet glavnog postupka, nije sastavljena jasno i razumljivo, u smislu navedenog članka 4. stavka 2., na tom je sudu da ispita nepoštenost navedene odredbe, a osobito da provjeri uzrokuje li ona, usprkos zahtjevu dobre vjere, znatniju neravnotežu između prava i obveza stranaka ugovora na štetu dotičnog potrošača (vidjeti u tom smislu, presudu od 26. siječnja 2017., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, t. 64.).

50 Kao četvrto, kada je riječ o posljedicama koje trebaju proizići iz eventualne nepoštenosti takve odredbe članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 zahtijeva da, kako se podsjeća u točki 39. ove presude, države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti vrijediti i bez tih nepoštenih odredaba.

51 Što se tiče, kao peto, pitanja treba li ugovor o zajmu poput onog u glavnom postupku poništiti u cijelosti kada je utvrđeno da je jedna njegova odredba nepoštena, valja reći, s jedne strane, kao što je to već navedeno u točki 40. ove presude, da članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 želi ponovno uspostaviti ravnotežu između stranaka a ne poništiti sve ugovore koji sadržavaju nepoštene odredbe. S druge strane, taj ugovor u načelu mora nastaviti vrijediti bez bilo koje druge izmjene osim one koja proizlazi iz otklanjanja nepoštenih uvjeta, ako je takav kontinuitet ugovora pravno moguć prema pravilima nacionalnog prava (presuda od 26. siječnja 2017., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, t. 71. i navedena sudska praksa), što treba provjeriti na objektivan način (vidjeti u tom smislu presudu od 15. ožujka 2012., Pereničová i Perenič, C-453/10, EU:C:2012:144, t. 32.).

52 No, u ovom slučaju, kao što je već rečeno u točki 48. ove presude, odredba koja se odnosi na tečajni rizik određuje glavni predmet ugovora. Stoga se u tom slučaju, održavanje valjanosti ugovora ne čini pravno moguće, što je ipak na sudu koji je uputio zahtjev da ocijeni.

53 U tom pogledu, iz elemenata koje je pružio sud koji je uputio zahtjev proizlazi da jedna od odredbi nacionalnih zakona koji su predmet glavnog postupka, u ovom slučaju članak 37. stavak 1. Zakona DH 2, podrazumijeva da potrošač, kada se poziva na nepoštenost bilo koje druge odredbe različite od one koja se odnosi na tečajnu razliku ili onu koja omogućava jednostrano povišenje kamata i troškova, mora također zatražiti da sud pred kojim se vodi postupak proglasi ugovor valjanim do datuma svoje odluke. Stoga ta odredba sprečava, kršeći time članak 6. stavak 1. Direktive 93/13, to da potrošač ne bude obvezan predmetnom nepoštenom odredbom, prema potrebi, putem poništenja predmetnog ugovora u cijelosti, ako se taj ugovor ne može održati bez navedene odredbe.

54 Nadalje, valja još precizirati da, iako je Sud priznao u svojoj presudi od 30. travnja 2014. Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, t. 83. i 84.), mogućnost da nacionalni sud nepoštenu odredbu zamijeni dispozitivnom odredbom nacionalnog prava kako bi održao ugovor, iz sudske prakse Suda proizlazi da je ta mogućnost ograničena na slučajeve u kojima bi poništenje ugovora u cijelosti potrošača izložilo za njega osobito štetnim posljedicama na način da bi on time bio penaliziran (vidjeti u tom smislu presude od 7. kolovoza 2018., Banco Santander i Escobedo Cortés, C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643, t. 74., i od 20. rujna 2018., OTP Bank i OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, t. 61.).

55 No, u glavnom postupku, iz utvrđenja suda koji je uputio zahtjev proizlazi da bi održavanje ugovora bilo protivno interesima Z. Dunai. Zamjena iz prethodne točke ove presude stoga se ne čini primjenjivom u ovom slučaju.

56 Uzimajući u obzir prethodna razmatranja, na prva tri pitanja treba odgovoriti da članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da:

– mu se ne protivi nacionalni zakon, koji sud pred kojim se vodi postupak sprečava da prihvati zahtjev za poništenje ugovora o zajmu koji se temelji na nepoštenosti ugovorne odredbe o tečajnoj razlici, poput one u glavnom postupku, pod uvjetom da utvrđenje nepoštenosti takve odredbe omogućava ponovno uspostaviti pravnu i činjeničnu situaciju u kojoj bi se potrošač nalazio da ta nepoštena odredba nije postojala; i

– mu se protivi nacionalni zakon koji sprečava, u okolnostima poput onih iz glavnog postupka, sud pred kojim se vodi postupak da prihvati zahtjev za poništenje ugovora o zajmu koji se temelji na nepoštenosti odredbe o tečajnom riziku kada je utvrđeno da je ta odredba nepoštena i da se ugovor ne može održati bez navedene odredbe.

Četvrto i peto pitanje

57 Četvrtim i petim pitanjem koje valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita, je li protivno pravu Unije, osobito njegovim načelima djelotvorne sudske zaštite i poštenog suđenja, s obzirom na cilj Unije da se osigura visoka razina zaštite potrošača, to da niži nacionalni sudovi u vršenju svojih sudskih funkcija budu formalno vezani općim i apstraktnim odlukama koje je donio vrhovni sud, poput Kúrije (Vrhovni sud), u interesu ujednačenog tumačenja prava.

58 Uvodno, istina je da sud koji je uputio zahtjev, kako bi sročio sumnje u pogledu sukladnosti s pravom Unije postupka ujednačavanja koji je predmet glavnog postupka, u svojem obrazloženju iznesenom u prilog svojem četvrtom i petom pitanju upućuje ne samo na nadležnosti kojima raspolaže Unija kako bi osigurala visoku razinu zaštite i temeljna načela poput prava na djelotvornu sudsku zaštitu i prava na pošteno suđenje, nego i na neke konkretne odredbe prava Unije, kao što je članak 47. Povelje

Europske unije o temeljnim pravima (u daljnjem tekstu: Povelja). Također je istina da se ta pitanja odnose vrlo općenito na organizaciju mađarskog pravosudnog sustava i sredstva koja su njime predviđena za jamčenje ujednačenosti nacionalne sudske prakse.

59 No, kao što je to u biti iznio nezavisni odvjetnik u točkama 103. i 106. svojeg mišljenja, s jedne strane, čini se da se taj aspekt samo u malom dijelu odnosi na glavni postupak, koji se tiče zahtjeva potrošačice da ju se oslobodi ugovora o zajmu koji je potpisala, zbog nepoštenosti njegove odredbe, i, s druge strane, čini se da iz elemenata koje je pružio sud koji je uputio zahtjev proizlazi da od sada zakoni DH 1, DH 2 i DH 3 obvezuju mađarske sudove u području zaštite potrošača od nepoštenih odredbi poput one u glavnom postupku a ne više odluke Kúrije (Vrhovni sud) o toj materiji, jer su ti zakoni doneseni u svrhu provedbe tih odluka.

60 S obzirom na te elemente valja stoga smatrati da četvrtim i petim pitanjem, sud koji je uputio zahtjev želi znati je li protivno Direktivi 93/13, tumačenoj s obzirom na članak 47. Povelje, to da vrhovni sud države članice u interesu ujednačenog tumačenja prava donese obvezujuće odluke o načinima provedbe te direktive.

61 U tom pogledu, mogao bi se nametnuti pozitivan odgovor u slučaju da, s jedne strane, te odluke ne bi omogućavale nadležnom sudu osigurati puni učinak normi Direktive 93/13, tako da ostavi na vlastitu inicijativu neprimijenjenom svaku suprotnu odredbu nacionalnog prava, čak i ako je ona donesena kasnije, bez potrebe da zatraži ili čeka prethodno stavljanje izvan snage te odredbe kroz zakonodavni ili bilo koji drugi postupak predviđen ustavom i, s druge strane, mogućnost uputiti Sudu zahtjev za prethodnu odluku bila bi otežana (vidjeti u tom smislu presudu od 5. travnja 2016., PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, t. 34., 40. i 41. kao i navedenu sudsku praksu).

62 Iz spisa kojim raspolaže Sud ne proizlazi da sud koji je uputio zahtjev ne može otkloniti takve odluke u slučaju da to smatra potrebnim u svrhu osiguranja punog učinka Direktive 93/13, niti, kao što to potvrđuje ovaj postupak, da na tom temelju ne može Sudu uputiti zahtjev za prethodnu odluku. Osim toga, ni jedan element iz tog spisa ne pokazuje da sud koji je uputio zahtjev u ovom slučaju ne može tužiteljici iz glavnog postupka ponuditi djelotvorni pravni lijek u svrhu zaštite prava koje na temelju direktive može imati.

63 Nadalje, kao što je to u biti iznio nezavisni odvjetnik u točki 113. svojeg mišljenja, Sud je ocijenio u točki 68. presude od 7. kolovoza 2018. Banco Santander i Escobedo Cortés (C-96/16 i C-94/17, EU:C:2018:643), da se ne može isključiti da najviši sudovi države članice, mogu u svojoj ulozi ujednačavanja tumačenja prava i osiguravanja pravne sigurnosti uspostaviti određene kriterije, poštujući pritom Direktivu 93/13, a s obzirom na koje niži sudovi moraju razmatrati nepoštenost ugovornih odredaba.

64 S obzirom na prethodna razmatranja, na četvrto i peto pitanje treba odgovoriti da Direktivi 93/13, tumačenoj s obzirom na članak 47. Povelje, nije protivno to da vrhovni sud države članice donese, u interesu ujednačenog tumačenja prava, obvezujuće odluke o načinu provedbe te direktive, pod uvjetom da one ne sprečavaju nadležni sud da osigura puni učinak normi navedene direktive i da ponudi potrošaču djelotvoran pravni lijek radi zaštite prava koja može na temelju nje imati, te da ne sprečavaju podnošenje zahtjeva za prethodnu odluku Sudu na tom temelju, što je međutim na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri.

Troškovi

65 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (treće vijeće) odlučuje:

1. **Članak 6. stavak 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim odredbama u potrošačkim ugovorima treba tumačiti na način da:**

   – **mu se ne protivi nacionalni zakon, koji sud pred kojim se vodi postupak sprečava da prihvati zahtjev za poništenje ugovora o zajmu koji se temelji na nepoštenosti ugovorne odredbe o tečajnoj razlici, poput one u glavnom postupku, pod uvjetom da utvrđenje nepoštenosti takve odredbe omogućava ponovno uspostaviti pravnu i činjeničnu situaciju u kojoj bi se potrošač nalazio da ta nepoštena odredba nije postojala; i**

   – **mu se protivi nacionalni zakon koji sprečava, u okolnostima poput onih iz glavnog postupka, sud pred kojim se vodi postupak da prihvati zahtjev za poništenje ugovora o zajmu koji se temelji na nepoštenosti odredbe o tečajnom riziku kada je utvrđeno da je ta odredba nepoštena i da se ugovor ne može održati bez navedene odredbe.**

2. **Direktivi 93/13, tumačenoj s obzirom na članak 47. Povelje Europske unije o temeljim pravima, nije protivno to da vrhovni sud države članice donese, u interesu ujednačenog tumačenja prava, obvezujuće odluke o načinu provedbe te direktive, pod uvjetom da one ne sprečavaju nadležni sud da osigura puni učinak normi navedene direktive i da ponudi potrošaču djelotvoran pravni lijek radi zaštite prava koja može na temelju nje imati, te da ne sprečavaju podnošenje zahtjeva za prethodnu odluku Sudu na tom temelju, što je međutim na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri.**

Potpisi